

УДК 061.2:364:352]:007.5

СИСТЕМНА САМООРГАНІЗАЦІЯ ЯК КЛЮЧОВА ВЛАСТИВІСТЬ ФУНКЦІОНУВАННЯ ВОЛОНТЕРСЬКИХ РУХІВ

І. Б. Івженко,

аспірант кафедри регіонального управління, місцевого самоврядування та управління містом,
Національна академія державного управління при Президентіві України

У статті досліджується самоорганізація як властивість соціальних систем, у тому числі системи місцевого самоврядування та волонтерського руху. Доведено, що методологічні підходи системного аналізу дають змогу розглянути місцеве самоврядування та волонтерський рух цілісно та системно. Розглянуто ознаки організації та встановлено кореляцію місцевого самоврядування та волонтерського руху як організації. Виявлено, що волонтерському руху притаманна дуальність, яка поєднує в собі дві різні властивості організації: упорядкованість, структурність і динамізм як процес безперервного розвитку. Обґрунтовано, що системна самоорганізація є ключовою властивістю, атрибутивною рисою волонтерських рухів.

Ключові слова: система місцевого самоврядування, волонтерський рух, системна самоорганізація, рівновага, взаємодія.

I. B. Ivzhenko,

Post-Graduate Student of the Regional Administration, Local Self-Government and City Management Department,
National Academy for Public Administration under the President of Ukraine

SELF-ORGANIZATION AS A KEY FEATURE OF VOLUNTEER MOVEMENT FUNCTIONING

The article examines theoretical and methodological support of public administration activities based on systematic approach. It is proved that the methodological approaches of system analysis consider local governments and volunteer movement holistically and systematically, giving a clear understanding of the structure, characteristics and properties of these elements. There were considered signs of organization as well as the correlation of local government and volunteer movement as an organization. It is found that volunteering movement has dual character -it combines two different organizational features: order and structure – and dynamism as a process of constant development. Systemic self- organization is proved to be the main property, a distinctive feature of volunteer movements.

Key words: system of local government, volunteer movement, self-organization, balance, cooperation.

И. Б. Ивженко,

аспірант кафедри регіонального управління, місцевого самоуправління и управління горором,
Національная академия государственного управления при Президенте Украины

СИСТЕМНАЯ САМООРГАНИЗАЦИЯ КАК КЛЮЧЕВОЕ СВОЙСТВО ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ ВОЛОНТЕРСКИХ ДВИЖЕНИЙ

В статье исследуется самоорганизация как свойство социальных систем, в том числе системы местного самоуправления и волонтерского движения. Доказано, что методологические подходы системного анализа дают возможность рассмотреть местное самоуправление и волонтерское движение целостно и системно. Рассмотрены признаки организации и установлено корреляцию местного самоуправления и волонтерского движения как организации. Выведено, что волонтерскому движению характерна двойственность, которая сочетает в себе два различных свойства организации: упорядоченность, структурность и динамизм как процесс непрерывного развития. Обосновано, что системная самоорганизация является ключевым свойством, атрибутивной чертой волонтерских движений.

Ключевые слова: система местного самоуправления, волонтерское движение, системная самоорганизация, равновесие, взаимодействие.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Посилення низки суспільних процесів, які відбуваються нині в Українській державі, та їх прямиий вплив на тенденції розвитку місцевого самоврядування зумовлюють

необхідність у пошуку нетрадиційних ресурсів формування та актуалізації трансформаційного потенціалу місцевого розвитку. Так, вітчизняний науковець В.Колтун зазначає, що все більшої ваги для місцевого розвитку набувають нематеріальні ресурси, відтак вітчизняне місцеве само-

© Івженко І. Б., 2017

врядування має трансформуватись згідно з новими умовами і суспільними потребами [13]. Саме тому постає необхідність у пошуку і використанні нематеріальних ресурсів розвитку територій, одними з яких виступають волонтерські рухи, широкі соціально-політичні та економічні функції яких на сьогодні є малодослідженими.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

До дослідження різних аспектів проблем розвитку місцевого самоврядування долучалися чимало вчених. Зокрема, значну увагу вивченню конституційно-правових проблем організації й функціонування місцевого самоврядування приділяли такі вітчизняні вчені, як О.Батанов [2], В.Борденюк [5], В.Кравченко [21], В.Куйбіда [22], П.Любченко [24], В.Погорілко [31], С.Серьогіна [37], В.Шаповал [41] та ін. Система, принципи та організація управління на місцевому рівні в різних аспектах досліджувалися В.Копейчиковим [20] та ін. Проблематику соціального самопочуття вивчали В.Трощинський, В.Скуратівський [38] та ін. Однак, незважаючи на те, що існує достатньо велика кількість наукових праць, присвячених розвитку місцевого самоврядування, сьогодні як ніколи, є потреба в розробленні нових та вдосконаленні існуючих методологічних розробок, основою яких є системний підхід, оскільки такий підхід передбачає розгляд феномену місцевого самоврядування та його функціонування як єдиної системи і дає змогу розробити алгоритм досягнення цілей функціонування цієї системи за допомогою чіткого розуміння роботи підсистем та інтеграції їх в єдине ціле.

Сучасними вітчизняними науковцями вже напрацьовано певний масив розробок щодо методології теорії систем для дослідження місцевого самоврядування в контексті публічного управління, зокрема системний підхід застосовують такі відомі дослідники, як В.Борденюк [5], О.Батанов [2], ряд інших учених. Активно працюють над методологією системного підходу в царині публічного управління Д.Сльчанінов [12], В.Колтун [14] та інші дослідники.

У процесі нашого дослідження визначено, що впродовж останнього десятиріччя до волонтерського руху як соціального явища існує досить широкий інтерес із позиції різних наукових дисциплін. Феномен волонтерства вивчається в історичному, психологічному, правовому полі, у галузях економіки, соціології, соціальної педагогіки, соціальної роботи. Так, до дослідження різних аспектів проблем розвитку волонтерських рухів долучалися чимало вчених: питання розвитку волонтерства в соціальній сфері обґрунтовува-

ли О.Безпалько [3], П.Буасьє [6], Ю.Пермяков [30], Л.Полехіна [32]. Описом змісту, напрямів та форм волонтерської діяльності в суспільстві займалися О.Решетніков [36], А.Ходорчук [39], Е.Холостова [40], Р.Вайнола [7]. Правові основи діяльності волонтерства в Україні аналізувала С.Шиндаулетова [43].

Невирішені раніше частини загальної проблеми. Проведений нами аналіз наукових праць дає підстави констатувати, що аспект взаємодії органів місцевого самоврядування та волонтерських рухів розглянуто науковцями фрагментарно і тому ця проблематика вимагає глибинного дослідження, яке зумовлюється політичними, економічними та соціальними перетвореннями, що відбуваються в Україні.

Метою статті є обґрунтування підходів до системної самоорганізації як ключової властивості функціонування волонтерських рухів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Нові зовнішні та внутрішні виклики, які постають перед Україною на сучасному етапі її розвитку, вимагають формування нової політики, яка б відповідала потребам розвитку територіальних громад. У Концепції реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні зазначено, що “Існуюча в Україні система місцевого самоврядування сьогодні не відповідає очікуванням та потребам суспільства... Функціонування місцевого самоврядування у більшості територіальних громад не забезпечує створення та підтримки сприятливого життєвого середовища, необхідного для всебічного розвитку людини, її самореалізації, захисту її прав, надання мешканцям територіальних громад якісних та доступних публічних послуг на основі сталого розвитку дієздатної громади” [19].

Безумовно, основою формування і функціонування конкретного соціального інституту є задоволення тієї або іншої соціальної потреби і очевидно, що в процесі становлення нашої держави як конкурентоспроможного і незалежного члена європейської спільноти, існує потреба щодо створення результативної, спрямованої на потреби людини системи управління, націленої на підвищення ефективності публічного сектору. Так, С.Ганоцька і В.Гордієнко зазначають, що ефективна модель управління – це така, яка навіть в умовах економічної нестабільності дає змогу оперативно та адекватно реагувати на зміни зовнішнього середовища, а також дієвий інструмент для аналізу роботи організації, за допомогою якого враховуються вузькі місця і своєчасно впроваджуються запобіжні та коригувальні заходи [8].

Зрозуміло, що сьогодні система місцевого самоврядування в Україні вимагає негайного вирішення гострих проблем, тому вірогідним видається пошук методологічного підходу у суміжних науках. В.Млодецьким [28] доведено принципову можливість застосування основних положень біологічної еволюційної теорії з метою дослідження розвитку організації основних положень цієї теорії.

Так, в умовах інтенсифікації суспільних процесів, прискорення темпів соціальних змін система місцевого самоврядування зазнає потужного впливу з боку середовища і, зрозуміло, що, як відкрита та динамічна система, з метою підтримки внутрішнього потенціалу та “виживання” має необхідність у реагуванні на виклики навколишнього середовища. На думку Р.Сапожнікова, “це здійснює кожний живий організм, який є живою системою і має регулюючі органи, що дають змогу зберегти життєдіяльність у різних умовах зовнішнього середовища” [26]. Він також зазначає, що саме управління забезпечує пристосування системи до впливів зовнішнього середовища і що будь-який процес управління привносить в об’єкт порядок, організованість і впорядкування та надає сенс його діям.

У свою чергу, Л.Мельник [26] щодо розвитку системи зазначає, що будь-які перетворення вимагають від системи витрат енергії, тому будь-яка система для свого розвитку має вирішити два фундаментальних завдання:

- мати власні джерела енергії;
- бути певним чином структурованою (організованою), оскільки саме ці умови можуть забезпечити системі здатність накопичувати, закріплювати та перетворювати енергію, що сприятиме її розвитку.

На думку А.Богданова, “організованість” – це стихійна несвідома впорядкованість еволюційних процесів динаміки об’єктивного світу, зокрема, живої природи, водночас організація – це свідомий розумний процес штучного впорядкування та перетворення об’єктивного світу людиною. Організаційна діяльність – це суто людська соціальна форма активного ставлення до об’єктивного світу на основі його пізнання та перетворення. Організація несе в собі, так би мовити, два початки: упорядкованість – як невід’ємну властивість будь-якої системи (як явище); динамізм – як процес безперервного розвитку та створення нових організаційних форм (як процес). Упорядкованість має чітке кількісне вираження як величина обернена ентропії системи – негентропія. Спрямованість організації (динамічний характер) визначається ступенем відповідності (або невідповідності) системи умовам зовнішнього оточення, доцільністю даного виду органі-

зації з позицій підтримки нормального функціонування системи [14].

За визначенням Л.Жуковської [13], організація як структура характеризується низкою основних ознак:

1) наявність мети, що надає зміст існуванню організації, визначеність і спрямованість діям її членів, згуртовує й поєднує їх у повсякденному житті;

2) наявність у ній деякого числа учасників, які, доповнюючи один одного, об’єднуючи свої зусилля, допомагаючи один одному, забезпечують реалізацію її мети;

3) внутрішній координуючий центр, що надає стабільність організації, рівновагу внутрішнім і зовнішнім процесам;

4) саморегулювання, суть якого полягає в тому, що організаційний центр на основі наявної інформації самостійно приймає рішення, що стосуються внутрішнього життя організації, і координує дії її членів;

5) відособленість організації, наявність границь, що відокремлюють її від зовнішнього оточення, у тому числі від інших організацій;

6) організаційна культура, що являє собою сукупність норм поведінки, традицій, символів – усього того, що відрізняє дану організацію від інших.

Досліджуючи взаємодію системи місцевого самоврядування з волонтерськими рухами, убачаємо необхідність проведення кореляції за вищезазначеними ознаками організації, що відображено в таблиці.

Проведена кореляція за ознаками організації місцевого самоврядування та волонтерського руху дала змогу зробити такий висновок. Система місцевого самоврядування в Україні відповідає всім ознакам організації. Волонтерський рух за більшістю характеристик відповідає, але за критерієм “Відособленість організації, наявність границь, що відокремлюють її від зовнішнього оточення, у тому числі від інших організацій, має невідповідність, оскільки територіально та у часі він не обмежений і не має чіткої визначеної ієрархічної структури. Таким чином, волонтерському руху притаманна дуальність, яка поєднує в собі дві різні властивості організації, з одного боку, упорядкованість, структурність, а з другого – динамізм як процес безперервного розвитку. Волонтерські рухи, як прояв громадської ініціативи, характеризуються: відсутністю необхідності у чіткій організаційній структурі; спільністю інтересів; наявністю течій, неоднакових за політичними поглядами і світоглядом; відсутністю

Кореляція місцевого самоврядування та волонтерських рухів як організації

Ознаки організації	Система місцевого самоврядування	Волонтерський рух	
		Законодавчий аспект	Практичний аспект
1	2	3	4
<p>Наявність мети, що надає зміст існуванню організації, визначеність і спрямованість діяльності її членів, згуртовує й поєднує їх у повсякденному житті</p>	<p>Метою діяльності органів місцевого самоврядування є забезпечення соціально-економічного та культурного розвитку територій</p>	<p>Відповідно до Закону України "Про волонтерську діяльність" [16] надання волонтерської допомоги здійснюється з метою:</p> <ul style="list-style-type: none"> - підтримки малозабезпечених, безробітних, багатодітних, бездомних, безпритульних, осіб, які потребують соціальної реабілітації; - здійснення догляду за хворими, інвалідами, самотніми, людьми похилого віку та іншими особами, які через свої фізичні, матеріальні чи інші особливості потребують підтримки та допомоги; - надання допомоги громадянам, які постраждали внаслідок надзвичайної ситуації техногенного чи природного характеру, дії особливого періоду, правових режимів надзвичайного чи воєнного стану, проведення антитерористичної операції, у результаті соціальних конфліктів, нещасних випадків, а також жертвам злочинів, біженцям, внутрішньо переміщеним особам; - надання допомоги особам, які через свої фізичні або інші вади обмежені в реалізації своїх прав і законних інтересів; - проведення заходів, пов'язаних з охороною навколишнього природного середовища, збереженням культурної спадщини, історико-культурного середовища, пам'яток історії та культури, місць поховання; - сприяння проведенню заходів національного та міжнародного значення, пов'язаних з організацією масових спортивних, культурних та інших видовищних і громадських заходів; - надання волонтерської допомоги для ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій техногенного або природного характеру; - надання волонтерської допомоги Збройним Силам України, іншим військовим формуванням, правоохоронним органам, органам державної влади під час дії особливого періоду, правових режимів надзвичайного чи воєнного стану, проведення антитерористичної операції; - надання волонтерської допомоги за іншими напрямками, не забороненими законодавством 	<p>Метою волонтерського руху є забезпечення можливості досягнення соціально прийнятної рівня життя тих груп населення, які під впливом різних соціальних ризиків не можуть самостійно реалізувати загальноприйнятні соціальні права [4]</p>
<p>Учасники організації, які, доповнюючи один одного, об'єднуючи свої зусилля, допомагаючи один одному, забезпечують реалізацію її мети</p>	<p>Відповідно до ст. 3 Закону України "Про місцеве самоврядування" [15] громадяни України реалізують своє право на участь у місцевому самоврядуванні за належністю до відповідних територіальних громад. Таким чином, учасником організації (системи місцевого самоврядування) є жителі територіальної громади, а також посадові особи органів місцевого самоврядування. Так, відповідно до ст. 2 Закону України "Про службу в органах місцевого самоврядування" [17] посадовцю</p>	<p>Відповідно до Закону України "Про волонтерську діяльність" волонтер – фізична особа, яка добровільно здійснює соціально спрямовану неприбуткову діяльність шляхом надання волонтерської допомоги. Волонтерами можуть стати громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах, та є дієздатними. Особи віком від 14 до 18 років здійснюють волонтерську діяльність за згодою батьків (усиновлювачів), прийомних батьків, батьків-вихователів або піклувальника.</p>	<p>До 2014 р. найчисельнішою групою волонтерського руху була учнівська і студентська молодь. Участь молодих людей у волонтерському русі дає їм змогу зробити особистий внесок у розв'язання соціальних проблем, випробувати свої можливості, беручи участь у проектах і програмах соціальної спрямованості. Надзвичайно потужний поштовх розвитку</p>

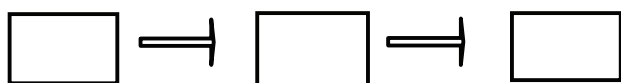
1	2	3	4
	<p>особою місцевого самоврядування є особа, яка працює в органах місцевого самоврядування, має відповідні посадові повноваження щодо здійснення організаційно-розпорядчих та консультативно-дорадчих функцій і отримує заробітну плату за рахунок місцевого бюджету</p>	<p>Іноземці та особи без громадянства здійснюють волонтерську діяльність через організації та установи, що залучають до своєї діяльності волонтерів, інформація про які розміщена на офіційному веб-сайті центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері волонтерської діяльності</p>	<p>волонтерського руху в Україні надала Революція Гідності та АТО на сході України проти російсько-сепаратистських завойовників. Саме в цей період вітчизняний волонтерський рух розширив вікові межі волонтерів, залучивши широке вікове коло добровольців до різних форм підтримки та взаємодопомоги на державному та місцевому рівні</p>
<p>Внутрішній координуючий центр, що надає стабільність організації, рівновагу внутрішнім і зовнішнім процесам</p>	<p>Внутрішнім координуючим центром в системі місцевого самоврядування є сільська, селищна, міська, районна в місті (у разі її створення), районна, обласна рада, яка відповідно до ст. 45 Закону України "Про місцеве самоврядування" складається з депутатів, які обираються жителями відповідного села, селища, міста, району в місті, району, області на основі загального, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування.</p> <p>А також сільський, селищний, міський голова районної, обласної, районної у місті (у разі її створення) ради, який відповідно до ст. 12 Закону України "Про місцеве самоврядування" обирається відповідною територіальною громадою на основі загального, рівного, прямого виборчого права шляхом таємного голосування в порядку, визначеному законом, і здійснює свої повноваження на постійній основі.</p> <p>Голова районної, обласної, районної у місті (у разі її створення) ради 55 Закону України "Про місцеве самоврядування" обирається відповідною радою шляхом таємного голосування з числа її депутатів на строк повноважень ради.</p> <p>Так, щодо функцій органів місцевого самоврядування, вітчизняний науковець В.Куйбіда зазначає, що місцеві представницькі самоврядні органи виконують функцію забезпечення реальної участі жителів територіальних громад у вирішенні суспільно-державних справ.</p> <p>Остаточне оформлення волевиявлення громади – прерогатива її представницьких органів, які видають правові акти, обов'язкові до виконання всіма членами територіальної громади.</p> <p>Самостійною за змістом функцією представницьких органів місцевого самоврядування є функція контролю у визначених законодавством межах за діяльністю інших елементів системи місцевого самоврядування [36]</p>	<p>Відповідно до частини 1 ст. 5 Закону України "Про волонтерську діяльність" організації та установи, які є неприбутковими залучають волонтерів та укладають з ними договір провадження волонтерської діяльності. Наразі в Україні функціонує низка недержавних організацій, які сприяють активізації волонтерського руху, спрямованого на якнайширше залучення населення територіальних громад до суспільно корисної роботи на добровільних засадах у розв'язанні численних місцевих проблем. Тому в цьому разі можливо зазначити, що організація, яка залучає волонтерів і є внутрішнім координуючим центром. Проте в п. 2 ст. 7 зазначеного Закону також визначено, що волонтерська допомога може надаватися також і індивідуально, при цьому волонтери зобов'язані повідомляти отримувачів волонтерської допомоги про те, що вони не співпрацюють з організаціями та установами, що залучають до своєї діяльності волонтерів. Таким чином, у цьому разі координуючим центром виступає внутрішній мотив особистості, яка здійснює волонтерську діяльність</p>	<p>У добровільній роботі беруть участь різні категорії волонтерів, яких об'єднує любов до людей, доброта, милосердя, комунікабельність, уміння спілкуватись, розуміння і бажання допомогти розв'язанню проблем іншої людини, співчуття, терпіння, порядність, уважність, безкорисливість, відвертість, відповідальність, відкритість [9]</p> <p>Зрозуміло, що "внутрішній покликання особистості" до здійснення волонтерської діяльності набуває результативної та ефективної форми лише тоді, коли він має організований характер. Практичний досвід переконує в тому, що внутрішнім координуючим центром виступає саме самоорганізований центр у волонтерських групах, який виявляється у менеджменті волонтерських груп</p>

1	2	3	4
<p>Саморегулювання, суть якого полягає в тому, що організаційний центр на основі наявної інформації самостійно приймає рішення, що стосуються внутрішнього життя організації, і координує дії її членів</p>	<p>У Законі України “Про місцеве самоврядування” чітко вказані повноваження сільських, селищних, міських, обласних та районних в містах рад, а також повноваження сільських, селищних, міських голів і голів районної, обласної, районної у місті (у разі її створення) ради щодо можливості прийняття рішень, що стосуються внутрішніх процесів організації, якою є система місцевого самоврядування, та координації дії її членів</p>	<p>Відповідно до Закону України “Про волонтерську діяльність” установи та організації, які залучають волонтерів, мають право самостійно визначати напрями здійснення волонтерської діяльності</p>	<p>Волонтерський рух є процесом самоорганізації населення місцевих громад, який дає змогу швидко та ефективно реагувати на виклики часу, залучаючись до підтримки найбільш уразливих верств населення, реалізуючи своє право на самоврядування незалежно від “прив’язки” до організації чи установи</p>
<p>Відособленість організації, наявність границь, що відокремлюють її від зовнішнього оточення, у тому числі від інших організацій</p>	<p>Відповідно до ст. 143 Конституції України, територіальні громади села, селища, міста безпосередньо або через утворені ними органи місцевого самоврядування управляють майном, що є в комунальній власності; затверджують програми соціально-економічного та культурного розвитку і контролюють їх виконання; затверджують бюджети відповідних адміністративно-територіальних одиниць і контролюють їх виконання; устанавлюють місцеві податки і збори відповідно до закону; забезпечують проведення місцевих референдумів та реалізацію їх результатів; утворюють, реорганізують та ліквідовують комунальні підприємства, організації і установи, а також здійснюють контроль за їх діяльністю; вирішують інші питання місцевого значення, віднесені законом до їхньої компетенції. Також відповідно до ч. 2 ст. 71 Закону України “Про місцеве самоврядування” органи виконавчої влади, їх посадові особи не мають права втручатися в законну діяльність органів та посадових осіб місцевого самоврядування, а також вирішувати питання, віднесені Конституцією України, цим та іншими законами до повноважень органів та посадових осіб місцевого самоврядування, крім випадків виконання делегованих їм радами повноважень, та в інших випадках, передбачених законом</p>	<p>Відповідно до Закону України “Про волонтерську діяльність” волонтерська діяльність – добровільна, соціально спрямована, неприбуткова діяльність, що здійснюється волонтерами шляхом надання волонтерської допомоги. Таким чином, “відокремлюючим маркером” волонтерського руху є його особливість у неприбутковій та соціально спрямованій діяльності</p>	<p>Властивості волонтерського руху полягають у такому:</p> <ul style="list-style-type: none"> – територіально не обмежений (може бути на місцевому, районному, державному, глобальному рівнях); – чіткої визначеної ієрархічної структури не має; – обмеженості в часі також не має; – має динамічний, гнучкий характер. <p>Отже, волонтерський рух не відповідає цій ознаці організації</p>
<p>Організаційна культура, що являє собою сукупність норм поведінки, традицій, символів – усього того, що відрізняє певну організацію від інших</p>	<p>Відповідно до законів України “Про місцеве самоврядування”, “Про службу в органах місцевого самоврядування”, “Про державну службу” [18], постанови Кабінету Міністрів України від 11 лютого 2016 р. № 65 “Про затвердження Правил етичної поведінки державних службовців” [33], сформована етика поведінки посадових осіб місцевого самоврядування, чітко описані “правила гри” щодо здійснення професійної діяльності в органах місцевого самоврядування</p>	<p>Закон України “Про волонтерську діяльність” зазначає, що волонтерська діяльність ґрунтується на принципах законності, гуманності, рівності, добровільності, безоплатності, неприбутковості</p>	<p>У практиці повсякденної волонтерської діяльності етика – це сукупність норм поведінки волонтерів, які піддаються змінам під дією зовнішніх і внутрішніх, щодо діяльності, факторів. Волонтерство як особливий вид соціально корисної діяльності складається зі специфічної, лише йому притаманної системи цінностей, що сформувалися в процесі становлення принципів та норм поведінки волонтерів – потреба у волі, безпечності, справедливості, а також сприяє збереженню й укріпленню людських цінностей</p>

вимоги індивідуального членства, іноді нечіткою програмою. Вони, за своєю сутністю, не мають бути політичними механізмами боротьби за владу. Чинником, що інтегрує учасників руху із не завжди ідентичними переконаннями, є спільна діяльність [25].

Важливо зазначити, що впорядкованість, узгодженість, взаємодія частин цілого в природних і штучних (створених людиною) системах досягаються завдяки не тільки процесу цілеспрямованого впливу з боку людини (процес організації), а й завдяки процесу самоорганізації. Перевага самоорганізації полягає передусім у тому, що вона зумовлюється об'єктивними передумовами функціонування конкретної системи, які не завжди швидко і адекватно сприймаються суб'єктом управління. Самоорганізація “виникає через внутрішні причини, що притаманні власне процесам, і ні про яку цілеспрямовану діяльність людини тут не може йти мова, оскільки утворення впорядкованих, стійких структур, які приводять до самоорганізації, відбувається спонтанно при визначених значеннях параметрів” [42].

Відповідно до моделі І.Пригожина [34] процес самоорганізації ототожнюють із процесом еволюції, у результаті якого виникнення життя є закономірним результатом процесу самоорганізації природи і складається з таких етапів: 1) виникнення енергетичного потенціалу (флуктуація); 2) формування відкритої стаціонарної системи вищого рівня; 3) якісна трансформація системи із зміною гомеостазу (біфуркація). Так, процес самоорганізації природи на основі розвитку живих речовин можливо зобразити у вигляді такого рисунка.

1. Флуктуація 2. Формування стаціонарної системи відкритого рівня 3. Біфуркація

Процес самоорганізації на основі розвитку живих речовин [26]

За визначенням Т.Лях [27], волонтерські ініціативи здебільшого виникають спонтанно – за покликом душі людини, з огляду на бажання саме діяльнісно висловити свою підтримку, надати допомогу у скрутні часи. Особливої уваги заслуговує термін “спонтанно”. Так, В.Парахіна, Т.Федоренко [29] підкреслюють, що формування та розвиток нових структур у відкритих нерівноважених системах безпосередньо пов’язаний з дією випадкових (спонтанних). – *Коментар науш*

факторів і в результаті взаємодії великої кількості випадкових (спонтанних) факторів відбувається їх взаємне узгодження та виникають корпоративні процеси, що супроводжуються колективною поведінкою елементів системи. Отже, спонтанність виникнення волонтерських ініціатив, які є фундаментом розвитку волонтерського руху, приводить до структурування (взаємного узгодження), і як наслідок, до виникнення корпоративних процесів та колективної поведінки елементів, що є аналогічним процесу самоорганізації на основі принципу розвитку живих речовин, який наведений на вищеподаному рисунку.

Виділяють три типи процесів самоорганізації [35].

1. Процеси, завдяки яким відбувається самозародження організаційної форми, тобто виникнення якісно нового цілісного утворення із деякої сукупності об'єктів визначеного рівня.

2. Процеси, які підтримують визначений рівень організаційної форми у разі зміни зовнішніх і внутрішніх умов її функціонування.

3. Процеси вдосконалення та саморозвитку організаційної форми, які здатні накопичувати й використовувати минулий досвід.

На нашу думку, саме волонтерський рух є процесом самоорганізації місцевих громад, який дає змогу швидко та ефективно реагувати на виклики часу, залучаючи до підтримки найбільш уразливих верств населення, реалізуючи своє право на самоврядування, оскільки основна властивість будь-яких рухів – спроможність породжувати нові погляди в нових ситуаціях, генерувати нові інтерпретації, впливати на мислення своїх учасників у широкому репертуарі життєвих ситуацій. Саме ці особливості волонтерського руху і є чинниками підсилення соціального потенціалу (капіталу) територіальної громади. Як зазначає І.Авуєва, волонтерство – це спосіб акумуляції соціального капіталу, потужний інструмент соціального, культурного та економічного розвитку суспільства, який в ринкових умовах сприяє збереженню балансу в суспільних відносинах та їх гармонізації; ефективний засіб об'єднання зусиль громадянського суспільства та органів державної влади щодо розв'язання низки соціальних проблем; базисна передумова і основа діяльності більшості громадських організацій [1].

Волонтерський рух є, по суті, частиною кожної цивілізації та будь-якого суспільства. У загальному розумінні – це той внесок, який робиться фізичними особами на засадах неприбуткової діяльності для добробуту і процвітання спільнот та суспільства в цілому. Ця діяльність може на-

бувати різних форм: від повсякденних форм взаємодопомоги до спільних дій під час кризи. Під цим поняттям розуміють волонтерські дії як на місцевому, так і на державному рівнях і водночас як двосторонні та міжнародні програми. Так, вітчизняний науковець З.Бондаренко [4], аналізуючи підходи до визначення волонтерства, зазначає, що вітчизняні та зарубіжні дослідники тлумачать сутність цього феномену як: благодійність, добровільну діяльність, засновану на ідеях безкорисного служіння гуманним ідеалам людства, не маючи цілей отримання прибутку, одержання оплати чи кар'єрного зростання; отримання всебічного задоволення особистих і соціальних потреб шляхом надання допомоги іншим людям; основу функціонування громадських організацій, форму громадянської активності населення; національну ідею милосердя та благодійності.

Безперечно, сьогодні у своїх системних якостях волонтерський рух – це глобальне соціальне явище, яке має інтернаціональний характер і виступає каналом міжкультурної взаємодії, при цьому підтримує національні характеристики, що визначаються особливостями державного управління.

Так, Н.Діденко [10] зазначає, що рухи, пропонуючи нові теорії соціального порядку замість колишніх, тим самим викликають зміни в процесах конструювання соціальної реальності та дають змогу трактувати інститут соціальних рухів як структурний компонент громадянського суспільства. П.Друкер писав: “Розвиток є скоріше справа людської енергії, ніж економічного багатства. Генерування людської енергії і надання їй спрямування є завданням менеджменту” [11]. Отже, рухи уособлюють добровільні формування, що виникають у результаті вільного волевиявлення громадян на основі спільних інтересів і завдань, і зрозуміло, є генеруванням людської енергії, яка спрямовується на вирішення актуальних питань соціальної дійсності.

На наше переконання, волонтерський рух з огляду на його оперативність реагування на нові реалії, спроможність надання ефективних відповідей на виклики часу, здатність розв'язання

надзвичайно складних проблем, пов'язаних із підтримкою незахищених категорій населення, виступає необхідним процесом, який допомагає тримати рівновагу в системі місцевого самоврядування. Участь добровольців у досягненні конкретних цілей та вирішенні завдань органів публічного управління дає можливість залучати додаткові людські, організаційні, фінансові та технічні ресурси для надання соціальних послуг, сприяти процесу децентралізації державного управління та підвищенню його якості. Тому оптимізація взаємодії органів місцевого самоврядування і волонтерських рухів, досягнення згоди, діалогу, співпраці, партнерства є надзвичайно важливим і актуальним завданням сучасного етапу історичного розвитку нашого суспільства.

Висновки і перспективи подальших розвідок. У результаті проведеного дослідження можна зробити висновок, що методологічні підходи системного аналізу дають змогу розглянути місцеве самоврядування та волонтерський рух цілісно та системно. Розглянуто ознаки організації та встановлено кореляцію місцевого самоврядування та волонтерського руху як організації. Виявлено, що система місцевого самоврядування відповідає всім ознакам організації, а волонтерському руху притаманна дуальність, яка поєднує в собі дві різні властивості організації, з одного боку, упорядкованість, структурність, а з другого – динамізм як процес безперервного розвитку. Визначено, що спонтанність виникнення волонтерських ініціатив, які є фундаментом розвитку волонтерського руху, приводить до структурування (взаємного узгодження), і як наслідок, до виникнення корпоративних процесів та колективної поведінки елементів, що є аналогічним процесу самоорганізації на основі розвитку живих організмів. У результаті обґрунтовано, що системна самоорганізація є ключовою властивістю, атрибутивною рисою волонтерських рухів.

У подальших наукових розвідках слід приділити увагу дослідженням волонтерського руху за системно-процесним підходом з метою визначення його властивостей та структури.

Список використаних джерел

1. Авуєва І. Соціальний портрет членів соціальних рухів, громадських організацій та політичних партій / І. Авуєва // Українське суспільство – 2003. Соціологічний моніторинг / за ред. В. Ворони, М. Шульги. – Київ : Ін-т соціології НАН України, 2003. – С. 283–291.

References

1. Avuieva, I. (2003), “Social portrait of members of social movements, NGOs and political parties”, in Vorona, V. and Shul'ha, M. (2003), *Ukrains'ke suspil'stvo – 2003. Sotsiologichnyj monitorynh* [Ukrainian Society – 2003. Sociological monitoring], Institute of Sociology of National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine, pp. 283–291.

2. Батанов О. В. Муніципальне право України : підручник / О. В. Батанов ; відп. ред. М. О. Баймуратов. – Харків : “Одіссеї”, 2012. – 528 с.
3. Безпалько О. В. Соціальна педагогіка в схемах і таблицях : навч. посіб. / О. В. Безпалько. – Київ : Логос, 2003. – 134 с.
4. Бондаренко З. П. Організація волонтерської роботи майбутніх соціальних педагогів в умовах вищого навчального закладу : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05 / Бондаренко З. П. – Київ, 2008. – 247 с.
5. Борденюк В. І. Співвідношення органів державної влади та органів місцевого самоврядування: організаційно-управлінський аспект / В. І. Борденюк // Вісн. НАДУ. – 2004. – № 4. – С. 312–320.
6. Буасье П. Первые годы Красного Креста / П. Буасье. – М. : Междунар. комитет Красного Креста, 1994. – 154 с.
7. Вайнола Р. Х. Волонтерський рух в Україні: Тенденції розвитку / Р. Х. Вайнола, А. Й. Капська, Н. М. Комарова та ін. – Київ : Академпрес, 1999. – 112 с.
8. Ганоцька С. Моделі управління якістю: проблеми та перспективи запровадження в органах державної служби України [Електронний ресурс] / С. Ганоцька, В. Гордієнко. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Dums/2011_1/11gsodsu.pdf.
9. Громадянське суспільство в Україні: становлення та розвиток : навч. посіб. / кол. авт. : А. М. Михненко, С. О. Кравченко, І. В. Пантелейчук та ін. – Київ : УкрСІЧ, 2015. – 347 с.
10. Діденко Н. Г. Управління, влада, держава: філософські аспекти взаємодії / Н. Г. Діденко. – Донецьк : Донецьк. держ. ун-т упр., 2010. – 128 с.
11. Друкер П. Ф. Задачи менеджмента в XXI веке : учеб. пособие : пер. с англ. / П. Ф. Друкер. – М. : Изд. дом “Вильямс”, 2000. – 272 с.
12. Єльчанінов Д. Б. Системологічний підхід до аналізу сталого розвитку держави / Д. Б. Єльчанінов // Стратег. пріоритети. – 2010. – № 1. – С. 70–75.
13. Жуковська Л. Е. Теорія організацій : навч. посіб. / Л. Е. Жуковська, Є. Г. Борисевич, Є. М. Стрельчук. – Одеса : ОНАЗ ім. О.С. Попова, 2011.
14. Колтун В. С. Закономірності та тенденції розвитку місцевого самоврядування: комплементарний підхід : монографія / В. С. Колтун. – Київ : “Фенікс”, 2015. – 368 с.
15. Про місцеве самоврядування в Україні [Електронний ресурс] : Закон України. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80>.
16. Про волонтерську діяльність [Електронний ресурс] : Закон України. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3236-17>.
17. Про службу в органах місцевого самоврядування [Електронний ресурс] : Закон України. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2493-14>.
2. Batanov, O.V. and Bajmuratov, M.O. (ed.) (2012), *Munitsypal'ne pravo Ukrainy: pidruchnyk* [Municipal Law of Ukraine: Tutorial], “Odissey”, Kharkiv, Ukraine.
3. Bezpal'ko, O.V. (2003), *Sotsial'na pedahohika v skhemakh i tablytsiakh: navchal'nyj posibnyk* [Social pedagogics in the charts and tables: Tutorial], Lohos, Kyiv, Ukraine.
4. Bondarenko, Z.P. (2008), “Organization of volunteer work for future social workers in conditions of higher educational institution”, Abstract of Ph.D. dissertation, Social Pedagogics, Institute of Educational Problems, Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine.
5. Bordeniuk, V.I. (2004), “Correlation between state government and local self-government: organizational and managerial aspects”, *Visnyk Natsional'noi akademii derzhavnoho upravlinnia pry Prezydentovi Ukrainy*, vol. 4, pp. 312–320.
6. Buas'e, P. (1994), *Pervye gody Krasnogo Kresta* [The first years of the Red Cross], International Committee of the Red Cross, Moscow, Russian Federation.
7. Vajnola, R.Kh., Kaps'ka, A.J., Komarova, N.M. and others (1999), *Volonters'kyj rukh v Ukraini: tendentsii rozvytku* [Volunteerism in Ukraine: Trends], Akadempres, Kyiv, Ukraine.
8. Hanots'ka, S. and Hordiienko, V. (2011), “Models of quality management: problems and prospects of implementation in the state service of Ukraine”, available at: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Dums/2011_1/11gsodsu.pdf (Accessed 10 October 2016).
9. Mykhnenko, A.M., Kravchenko, S.O., Pantelejchu, I.V. and others (2015), *Hromadians'ke suspiil'stvo v Ukraini: stanovlennia ta rozvytok: navchal'nyj posibnyk* [Civil society in Ukraine: formation and development: Tutorial], UkrSICH, Kyiv, Ukraine.
10. Didenko, N.H. (2010), *Upravlinnia, vlada, derzhava: filofs'ki aspekty vzaiemodii* [Administration, power, state: philosophical aspects of interaction], Donetsk State University of Management, Donetsk, Ukraine.
11. Druker, P.F. (2000), *Zadachi menedzhmenta v XXI veke: uchebnoe posobie* [Management Challenges in the XXI century: tutorial], translated from English, Publishing House “Vil'iams”, Moscow, Russian Federation.
12. Yel'chaninov, D.B. (2010), “Systemology approach to the analysis of sustainable development of the country”, *Stratehichni priorytety*, vol. 1, pp. 70–75.
13. Zhukovs'ka, L.E., Borysevych, Ye.H. and Strel'chuk, Ye.M. (2011), *Teoriia orhanizatsij: navchal'nyj posibnyk* [Theory of organizations: Tutorial], Odesa National Academy of Telecommunications named after A.S.Popov, Odesa, Ukraine.
14. Koltun, V.S. (2015), *Zakonomirnosti ta tendentsii rozvytku mistsevoho samovriaduvannia: komplementarnyj pidkhyd* [Patterns and trends in local self-government development: complementary approach], “Feliks” Publisher, Kyiv, Ukraine.
15. The Verkhovna Rada of Ukraine (1997), Law of Ukraine “On local self-government in Ukraine”, available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80> (Accessed 10 October 2016).

18. Про державну службу [Електронний ресурс] : Закон України. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/889-19>.
19. Концепція реформи місцевого самоврядування [Електронний ресурс] : схвалена Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 29 лип. 2009 р. № 900. – Режим доступу: <http://www.minregionbud.gov.ua/>.
20. Копейчиков В. В. Правознавство : підручник / В. В. Копейчиков ; за ред. В. В. Копейчикова, А. М. Колодія. – Київ : “Юрінком Інтер”, 2006. – 752 с.
21. Кравченко В. В. Муніципальне право України : навч. посіб. / В. В. Кравченко, М. В. Пітцик. – Київ : Атіка, 2003. – 672 с.
22. Куйбіда В. С. Модели обеспечения конкурентоспособности территории / В. С. Куйбіда, И. А. Дегтярева // Проблема социальной справедливости и государственное управление : материалы междунар. науч. конф., Тбилиси, 20–21 дек. 2011 г. – Тбилиси : Междунар. изд-во “Прогресс”, 2011. – С. 126–131.
23. Куйбіда В. С. Принципи і методи діяльності органів місцевого самоврядування : монографія / В. С. Куйбіда. – Київ : МАУП, 2004. – 432 с.
24. Любченко П. М. Місцеве самоврядування в системі інститутів громадянського суспільства: конституційно-правовий аспект : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.021 / Любченко П. М. – Харків, 2008. – 40 с.
25. Лях Т. Планування залучення волонтерів як важливий компонент волонтерської програми / Т. Лях // Вісн. ЛНУ імені Тараса Шевченка. – 2013. – № 23 (282). – Ч. 1. – С. 206–213.
26. Мельник Л. Г. Фундаментальные основы развития / Л. Г. Мельник. – Сумы : ИТД “Университетская книга”, 2003. – 288 с.
27. Менеджмент волонтерських груп від А до Я : навч.-метод. посіб. / за ред. Т. Л. Лях ; авт.-кол. : З. П. Бондаренко, Т. В. Журавель, Т. Л. Лях та ін. – Київ : Версо-04, 2012. – 288 с.
28. Млодецький В. Р. Організаційно-технологічна та управлінська надійність функціональної системи будівельної організації : автореф. дис. ... д-ра тех. наук : 05.23.08 / Млодецький В. Р. – Дніпропетровськ, 2005. – 39 с.
29. Парахина В. Н. Теория организации : учеб. пособие / В. Н. Парахина, Т. М. Федоренко. – 5-е изд., стер. – М. : КНОРУС, 2010. – 296 с.
30. Пермяков Ю. И. Некоторые аспекты добровольческой работы с детьми / Ю. И. Пермяков. – М. : Ин-т сравнит. политологии РАН, 2003. – С. 72–86.
31. Муніципальне право України : підручник / В. Ф. Погорілко, О. Ф. Фрицький, М. О. Баймуратов та ін. ; за ред. В. Ф. Погорілка, О. Ф. Фрицького. – Київ : Юрінком Інтер, 2006. – 592 с.
32. Полехина Л. В. Волонтеры и волонтерское движение : сборник реферативных материалов / Л. В. Полехина, В. А. Данович, М. А. Чернова. – Днепропетровск, 1999. – 128 с.
16. The Verkhovna Rada of Ukraine (2011), Law of Ukraine “On volunteering”, available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3236-17> (Accessed 03 October 2016).
17. The Verkhovna Rada of Ukraine (2001), Law of Ukraine “On service in local self-government”, available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2493-14> (Accessed 01 October 2016).
18. The Verkhovna Rada of Ukraine (2016), Law of Ukraine “On public service”, available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/889-19> (Accessed 05 October 2016).
19. The Cabinet of Ministers of Ukraine (2009), “The concept of local self-government reform, approved by the Decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine as of 29 July 2009 № 900”, available at: <http://www.minregionbud.gov.ua/> (Accessed 05 October 2016).
20. Kopejchikov, V.V. and Kolodij, A.M. (ed.) (2006), *Pravoznavstvo: pidruchnyk* [Jurisprudence: tutorial], “Yurinkom Inter” Publisher, Kyiv, Ukraine.
21. Kravchenko, V.V. and Pittsyk, M.V. (2003), *Munitsypal'ne pravo Ukrainy: navchal'nyj posibnyk* [Municipal Law of Ukraine: Tutorial], АТІКА, Kyiv, Ukraine.
22. Kujbida, V.S. and Degtjareva, I.A. (2011), “Models for competitiveness of territory provision”, *Problema social'noj spravedlivosti i gosudarstvennoe upravlenie* [The problem of social justice and public administration], *Materialy mezhdunarodnoj nauchnoj konferencii* [Proceedings of the International Scientific Conference], Tbilisi, Georgia, 20–21 December 2011, pp. 126–131.
23. Kujbida, V.S. (2004), *Pryntsypy i metody diial'nosti orhaniv mistsevoho samovriaduvannia* [Principles and methods of local self-government bodies activity], МАУП, Kyiv, Ukraine.
24. Liubchenko, P.M. (2008), “Local self-government in the system of institutions of civil society: constitutional and legal aspects”, D.Sc. Thesis, Constitutional Law, National Law Academy of Ukraine named after Yaroslav the Wise, Kharkiv, Ukraine.
25. Liakh, T. (2013), “Planning volunteer involvement as an important component of the volunteer program”, *Visnyk Luhans'koho natsional'noho universytetu imeni Tarasa Shevchenka*, vol. 23(282), part 1, pp. 206–213.
26. Mel'nik, L.H. (2003), *Fundamental'nye osnovy razvitija* [Fundamentals of development], “Universitetskaja kniga” Publisher, Sumy, Ukraine.
27. Bondarenko, Z.P., Zhuravel', T.V., Liakh, T.L. (ed.) and others (2012), *Menedzhment volonters'kykh hrup vid A do Ya: navchal'no-metodychnyj posibnyk* [Management of volunteer groups from A to Z: Textbook], “Verso-04” Publisher, Kyiv, Ukraine.
28. Mlodets'kyj, V.R. (2005), “Organizational-technological and managerial reliability of functional system of construction company”, D.Sc. Thesis, Technology and organization of industrial and civil construction, Prydniprovsk State Academy of Construction and Architecture, Dipro, Ukraine.
29. Parakhyna, V.N. and Fedorenko, T.M. (2010), *Teorija organizacii: uchebnoe posobie* [Organization Theory: A Training Manual], 5-th ed., KNORUS, Moscow, Russian Federation.
30. Permyakov, Ju.I. (2003), *Nekotorye aspekty dobrovol'cheskoj raboty s det'mi* [Some aspects of

33. Про затвердження Правил етичної поведінки державних службовців [Електронний ресурс] : Постанова Кабінету Міністрів України від 11 лют. 2016 р. № 65. – Режим доступу: <http://www.kmu.gov.ua/control/ru/cardnpd?docid=248839311>.
34. Пригожин И. Порядок из хаоса. Новый диалог человека с природой / И. Пригожин, М. Стенгерс. – М. : Эдиториал УРСС, 2000. – 312 с.
35. Рузавин Г. И. Синергетика и системный подход / Г. И. Рузавин // *Философские науки*. – 1985. – № 5. – С. 52.
36. Решетников О. В. Организация добровольческой деятельности : учебно-методическое пособие / О. В. Решетников. – М. : “Фонд содействия образованию XXI века”, 2005. – С. 4.
37. Сergyogina G. S. Napryami vdoskonalennya konstitutsiynogo reguluvannya sistemno-strukturnoi organizatsii misceвого самоврядування в Україні [Електронний ресурс] : доп. Комісії з питань адміністративно-територіального устрою і місцевого самоврядування / Г. С. Сergyogina. – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/news/25775.htm>.
38. Соціальне самопочуття населення України в контексті державної гуманітарної політики : навч.-метод. посіб. / за заг. ред. В. П. Трошинського, В. А. Скуратівського. – Київ : НАДУ, 2009. – 36 с.
39. Ходорчук А. Я. Соціальна робота в Україні: теорія та практика : посіб. для підвищення кваліфікації працівників соціал. служб для молоді / А. Я. Ходорчук. – Ч. 4 ; за ред. доц. А. Я. Ходорчук. – Київ : ДЦССМ, 2003. – 272 с.
40. Холостова Е. И. Технологии социальной работы : учебник / Е. И. Холостова. – М. : ИНФРА, 2001. – 400 с.
41. Шаповал В. М. Конституційне право зарубіжних країн. Академічний курс : підручник / В. М. Шаповал. – Київ : Юрінком Інтер, 2008. – 480 с.
42. Шеметов П. В. Теория организаций : учеб. пособие / П. В. Шеметов, С. В. Петухова. – М. : Изд-во “Омега-Л”, 2008. – 282 с.
43. Шиндаулетова С. С. Проблемы правового регулирования волонтерской деятельности / С. С. Шиндаулетова. – Алматы : Фортесс, 2003. – 44 с.
- volunteer work with children], Comparative Political Science Institute of the Russian Academy of Sciences, Moscow, Russian Federation.
31. Pohorilko, V.F., Fryts'kyj, O.F., Bajmuratov, M.O. and others (2006), *Munitsipal'ne pravo Ukrainy: pidruchnyk* [Municipal Law of Ukraine: Tutorial], Yurinkom Inter, Kyiv, Ukraine.
32. Polehina, L.V., Danovich, V.A. and Chernova, M.A. (1999), *Volontery i volonterskoe dvizhenie: sbornik referativnyh materialov* [Volunteers and volunteer movement: a collection of abstract materials], Dnipro, Ukraine.
33. The Cabinet of Ministers of Ukraine (2016), Decree “On approval of rules of ethical conduct for public officials” as of 11 February 2016 № 65, available at: <http://www.kmu.gov.ua/control/ru/cardnpd?docid=248839311> (Accessed 28 September 2016).
34. Prigozhin, I. and Stengers, M. (2000), *Porjadok iz haosa. Novyj dialog cheloveka s prirodoy* [Order out of chaos. The new dialogue of man with nature], Jeditorial, URSS, Moscow, Russian Federation.
35. Ruzavin, G.I. (1985), “Synergetics and systematic approach”, *Filosofskie nauki*, vol. 5, p. 52.
36. Reshetnikov, O.V. (2005), *Organizacija dobrovol'cheskoj dejatel'nosti: uchebno-metodicheskoe posobie* [Organizing volunteer activities: teaching aid], Foundation to promote education of the XXI century, Moscow, Russian Federation.
37. Ser'ohina, H.S., “Areas of improvement of constitutional regulation of systemic and structural organization of local self-government in Ukraine: report of the Commission on administrative and territorial structure and local self-government”, available at: <http://www.president.gov.ua/news/25775.htm> (Accessed 12 October 2016).
38. Troschyns'kyj, V.P. and Skurativs'kyj, V.A. (2009), *Sotsial'ne samopochuttia naseleennia Ukrainy v konteksti derzhavnoi humanitarnoi polityky: navchal'no-metodychnyj posibnyk* [Social well-being of the population of Ukraine in the context of humanitarian policy of the state: Textbook], National Academy for Public Administration under the President of Ukraine, Kyiv, Ukraine.
39. Khodorchuk, A.Ya. (ed.) (2003), *Sotsial'na robota v Ukraini: teoriia ta praktyka: posibnyk dlia pidvyschennia kvalifikatsii pratsivnykiv sotsial'nykh sluzhb dlia molodi* [Social work in Ukraine: Theory and Practice: A Guide for the training of social workers for young people], 4-th part, DTsSSM, Kyiv, Ukraine.
40. Holostova, E.I. (2001), *Tehnologii social'noj raboty: uchebnyk* [Technologies of social work: a textbook], INFRA, Moscow, Russian Federation.
41. Shapoval, V.M. (2008), *Konstytutsijne pravo zarubizhnykh krain. Akademichnyj kurs: pidruchnyk* [The constitutional law of foreign countries. Academic course: textbook], Yurinkom Inter, Kyiv, Ukraine.
42. Shemetov, P.V. and Petuhova, S.V. (2008), *Teorija organizacij: uchebnoe posobie* [Theory of organizations: a tutorial], “Omega-L” Publisher, Moscow, Russian Federation.
43. Shindauletova, S.S. (2003), *Problemy pravovogo regulirovaniya volonterskoj dejatel'nosti* [Problems of legal regulation of volunteering], “Fortess” Publisher, Almaty, Kazakhstan.